

Lidská práva

Mgr. Jakub Machačka

tajemník a vedoucí sekretariátu Rady vlády
pro lidská práva

Úřad vlády ČR

**Co si představíte
pod pojmem**

LIDSKÁ PRÁVA?

Lidská práva

- právní normy upravující práva a nároky člověka v demokratickém právním státu
- určují vztahy mezi a
 - státem jako vykonavatelem veřejné moci a
 - jeho obyvateli
 - nepřímo i mezi jeho obyvateli navzájem
- cílem je zajistit
 - svobodný a důstojný život každého člověka
 - rozvoj ve společnosti a v mezilidských vztazích
 - zachování jeho důstojnosti a vzájemného respektu

Historie lidských práv

- základy - starověk (náboženské svobody, práva skupin)
- politické uspořádání řeckých městských států (demokracie, rovnost občanů, občanská práva)
- křesťanství - rovnost lidí před Bohem, důstojnost člověka stvořeného k obrazu Božímu,
- středověk - práva osob vůči panovníkovi/státu (Magna Charta Libertatum 1215), kontrola přirozeným právem
- renesance - důstojnost a velikost člověka, rovnost všech ras a náboženství (kolonizace)
- Hobbes, Locke, Rousseau (osvícenství) - přirozená práva člověka zaručená státem, společenská smlouva

Deklarace lidských práv

- dokumenty prohlašující určitá lidská práva za základní prvky státní moci a práva osob vůči státu
- Magna Carta Libertatum 1215 (práva šlechty vůči panovníkovi, osobní svoboda, soudní ochrana)
- Listina práv 1689 (práva osob vůči státu, parlamentní monarchie, svoboda slova)
- Prohlášení nezávislosti 1776 (základní svobody, založení USA)
- Prohlášení práv člověka a občana 1789 (základní práva, založení Francouzské republiky)
- „Listina práv“ (10 dodatků americké Ústavy) 1789

Prohlášení nezávislosti

Prohlášení práv člověka a občana

1. Jaké základní principy plynou z uvedených textů ?
2. Jaká práva jsou zde obsažena ?
3. Jaká je role a úkoly státu ?
4. Co může lid dělat, pokud stát své úkoly neplní ?

Immanuel Kant: Metafyzika mravů

1. Na čem je založena lidská důstojnost ?
2. Jaké základní pravidlo plyne z lidské důstojnosti ?
3. Jaký je základní princip mezilidských vztahů podle Kanta ?
4. Jak se mají lidé k sobě vzájemně chovat ?

Základní principy lidských práv

VŠEOBECNÁ DEKLARACE LIDSKÝCH PRÁV

LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD

1. Jaké jsou základní principy současných lidskoprávních dokumentů ?
2. Jaké jsou základní vlastnosti lidských práv?
3. Jaký je vztah lidských práv a státu ?
4. Jaká je role státu vůči lidským právům ?

Lidská práva

- patří každému člověku na základě jeho lidství
- stát je neuděluje, jen uznává ve svém právu
- stát je povinen je respektovat, chránit a naplňovat
- jsou **nezadatelná** - člověku jsou vrozená a nemůže je ztratit
- jsou **nezcizitelná** - člověk se jich nemůže vzdát či přenést je na jiné osoby
- jsou **nepromlčitelná** - člověk neztrácí právo je mít, i když je momentálně nevyužívá
- jsou **nezrušitelná** - stát je nemůže zrušit

Základní principy lidských práv

- LIDSKÁ DŮSTOJNOST
- SVOBODA A AUTONOMIE ČLOVĚKA
- ROVNOST MEZI LIDMI

LIDSKÁ DŮSTOJNOST

- důstojnost člověka na základě jeho lidství
- musí být respektována vždy a za každých podmínek
- zákaz zacházet s člověkem jako s věcí a využívat jej ke splnění něčích cílů
- respekt k osobnosti a integritě každého člověka
- respekt vůle a jednání každého člověka
- zajištění důstojného života pro každého

SVOBODA A AUTONOMIE ČLOVĚKA

- právo člověka rozvíjet svou vlastní identitu bez nepřiměřených a nelegitimních omezení
- právo činit vše, čím neškodí druhým
- stanovení omezení a uložení povinnosti
 - jen z legitimních důvodů a
 - přiměřeným způsobem
 - primárně za účelem zajištění práv druhých či veřejného zájmu

ROVNOST MEZI LIDMI

- rovné postavení a rovná ochrana všech osob (nikoliv absolutní rovnost)
- rovnost před zákonem (formální) i rovnost v praxi (materiální)
- se srovnatelnými zacházet srovnatelně, s nesrovnatelnými rozdílně (i podpůrně)
- rozdíly musí být legitimní a přiměřené
- zákaz rozlišování diskriminace z nepřípustných důvodů (rasa, pohlaví, věk, víra, zdravotní postižení apod.)

Zdroje lidských práv

- Všeobecná deklarace lidských práv (1948)
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech/
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966)
- další smlouvy OSN
- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1950)
- Evropská sociální charta (1961)
- další regionální úmluvy (Amerika, Afrika)
- Listina základních práv a svobod (1991)
- Listina základních práv EU (2000)

Typy lidských práv

- univerzalita lidských práv bez hierarchie
- Generace lidských práv (Karel Vašák)
 - I. generace - práva základní, občanská a politická
 - II. generace - práva hospodářská, sociální a kulturní
 - III. generace - právo na příznivé životní prostředí, přírodní zdroje, udržitelný rozvoj, sebeurčení národů, práva menšin...

Listina základních práv a svobod

- lidskoprávní katalog ČR včleňující lidská práva jako základní práva do platného práva
- součást ústavního pořádku = lidská práva chráněna předpisem nejvyšší právní síly
- povinný soulad právního řádu i jednání státních orgánů s Listinou pod kontrolou Ústavního soudu
- nezměnitelná podstatná náležitost demokratického právního státu = již dosaženou úroveň ochrany lidských práv nelze snižovat

Základní lidská práva a svobody

- právo na život (včetně směřování k ochraně již před narozením), zákaz trestu smrti
- zákaz mučení a špatného zacházení, ochrana tělesné integrity
- osobní svoboda
- zákaz nucených prací
- ochrana soukromí a rodinného života včetně osobních údajů, domovní svobody a komunikace
- vlastnické právo
- svoboda pohybu a pobytu
- svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání včetně jeho praktikování

Občanská a politická práva

- svoboda projevu a právo na informace
- právo petiční
- svoboda shromažďovací a sdružovací včetně politických stran a hnutí a jejich svobodné politické soutěže
- právo volební a právo podílet se na správě věcí veřejných
- právo na odpor při odstraňování demokratického řádu, pokud nelze použít zákonných prostředků ochrany

Hospodářská práva

- právo na svobodnou volbu povolání a na získávání prostředků pro život prací (ne právo na práci)
- právo podnikat či provozovat hospodářskou činnost
- právo na spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé pracovní podmínky
- právo sdružovat se na ochranu hospodářských zájmů v odborech či jiných profesních organizacích
- právo na stávku

Sociální práva

- právo na hmotné zabezpečení ve stáří, při nezpůsobilosti k práci (invalidé) a při nemožnosti vykonávat práci (nezaměstnanost)
- právo na zajištění základních životních podmínek v hmotné nouzi
- právo na ochranu zdraví a na bezplatnou zdravotní péči na základě veřejného zdravotního pojištění
- ochrana dětí, těhotných žen a rodiny včetně práv rodičů a dětí na vzájemnou péči a výchovu a práva na pomoc od státu

Kulturní práva

- právo na vzdělání včetně bezplatného základního a středního vzdělávání a povinné školní docházky
- práva autorská i tvůrčí
- právo na přístup ke kulturnímu bohatství a statkům
- právo na příznivé životní prostředí a informace o něm včetně zákazu jeho ohrožení a poškození nad přiměřenou zákonnou míru

Právo na soudní ochranu

- právo domáhat se ochrany práv u nezávislého soudu
- právo na rychlé a veřejné projednání věci ve své přítomnosti, právo na zákonného soudce, rovnost účastníků řízení, právo vyjádřit se v řízení
- právo na právní pomoc v soudních i správních řízeních
- specifika trestního řízení: výhrada zákona, vázanost platným zákonem, soudní rozhodování o vině a trestu, presumpce nevinny, právo odepřít výpověď, právo na obhajobu
- právo na náhradu škody způsobené výkonem veřejné moci

Práva menšinová

- svobodná volba národnosti a rovné postavení všech národností a etnik
- právo na ochranu menšinové kultury a identity
 - právo používat vlastní jazyk v úředním styku
 - právo na vzdělání ve vlastním jazyce
 - právo na veřejné správě svých věcí
 - právo vydávat tisk a literaturu ve svém jazyce

Funkce lidských práv

- ochrana před neoprávněnými zásahy do práv osob (negativní závazek)
- zajištění životních podmínek a naplnění práv (pozitivní závazek)
- zajištění procesní ochrany a vymahatelnosti práv
- hodnotové měřítko pro výkon veřejné moci
 - moc zákonodárná
 - moc výkonná
 - moc soudní
- z lidských práv plynou povinnosti
 - pro stát
 - pro soukromé osoby

Povinnosti státu

- stát je povinen lidská práva
 - respektovat - nezasahovat do nich, pokud to není nutné
 - chránit - chránit jejich nositele před zásahy jiných osob
 - naplňovat - vytvářet vhodné podmínky pro jejich užívání
- právní předpisy, jejich aplikace státními orgány a jejich výklad soudy musí být v souladu s lidskými právy
- stát může do lidských práv zasahovat
 - na základě zákona a v jeho mezích
 - z legitimních důvodů ochrany veřejného zájmu
 - přiměřeným, nejméně omezujícím způsobem

Povinnosti soukromých osob

- soukromá osoba není primárně vázána lidskými právy
- ovšem musí respektovat, že i ostatní osoby mají stejná lidská práva jako ona sama (výkon práv jednoho končí tam, kde začíná výkon práv druhého)
- Čl. 29 odst. 1 Všeobecné deklarace lidských práv
 - * „Každý má povinnosti vůči společnosti, v níž jedině může volně a plně rozvinout svou osobnost.“
- v případě konfliktu spor řeší státní orgány, které musí najít takové řešení, které uvede všechna dotčená práva do rovnováhy, aby byla omezena jen v nezbytně nutné míře

Ochrana lidských práv

- Člověk jako nositel práv musí mít možnost domoci se jejich ochrany
- Ochrana práv (nejen lidských) náleží v ČR primárně soudům
- Vrcholným orgánem ochrany lidských práv v ČR je Ústavní soud, neboť lidská práva jsou skrze Listinu součástí ústavního pořádku
- Mezinárodní ochranné mechanismy
 - Evropský soud pro lidská práva (závazná rozhodnutí),
 - další regionální mechanismy, orgány OSN (nezávazná rozhodnutí)

Omezení lidských práv

- lidská práva
 - absolutní - nejsou nijak a ničím omezitelná
 - zákaz mučení a špatného zacházení
 - zákaz otroctví a nucených prací
 - právní subjektivita člověka a způsobilost mít práva
 - relativní - mohou být omezena z důvodu
 - výkonu jiného lidského práva
 - uplatnění veřejného zájmu

Formulace podmínek omezení

VŠEOBECNÁ DEKLARACE LIDSKÝCH PRÁV

LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD

EVROPSKÁ ÚMLUVA O OCHRANĚ LIDSKÝCH
PRÁV A ZÁKLADNÍCH SVOBOD

1. Kde a jak musí být omezení lidského práva upraveno ?
2. Jaké musí být podmínky omezení lidského práva ?
3. Jaký účel musí omezení lidského práva sledovat ?

Podmínky omezení lidských práv

omezení lidského práva

- může být provedeno jen na základě zákona
- musí být odůvodněno
 - ochranou jiného lidského práva či
 - ústavně chráněného veřejného zájmu jako např.
 - veřejná bezpečnost
 - veřejný pořádek
 - ochrana zdraví
 - ochrana práv jiných osob
- může být provedeno pouze v míře nezbytně nutné v demokratické společnosti

Konflikty mezi lidskými právy

- konflikt mezi jednotlivými právy či mezi lidskými právy a veřejnými zájmy je nutno řešit podle principu proporcionality
- omezení lidského práva musí být:
 - vhodné - musí být schopno zajistit daný cíl na rozdíl od jiných, možná méně omezujících cest
 - potřebné - musí být nutné pro dosažení daného cíle, kterého nelze dosáhnout menší zásahem do omezovaného práva
 - přiměřené - nesmí zasahovat do práva nad míru nezbytně nutnou pro dosažení daného cíle
- omezující právo či veřejný zájem musí být v dané situaci důležitější
- pozitiva vzešlá z omezení musí převažovat nad negativy

Příklad 1 - Archívy STB

Práva v konfliktu

Právo na informace

x

Právo na ochranu osobních údajů

Posuzování Ústavním soudem

1. Byl zásah upraven zákonem ?
2. Je zákonná ochrana práv efektivní ?
3. Je zásah do práv legitimní ?
4. Je zásah přiměřený ?
5. Existují možnosti obrany ?

Výsledek = k zásahu nedochází a právní úprava je v pořádku

Příklad 1 - Archívy STB

Práva v konfliktu

Právo na informace

x

Právo na ochranu osobních údajů

Odlišné stanovisko

1. Je sledovaný cíl legitimní ?
2. Tradiční test proporcionality
 1. Je zásah vhodný ?
 2. Je zásah potřebný ?
 3. Je zásah přiměřený ?
3. Obrana práv je iluzorní, pokud do nich všichni mohou zasahovat

Výsledek = k zásahu dochází a právní úprava se musí změnit

Příklad 2 - Vědecké bádání

Práva v konfliktu

Svoboda projevu x Ochrana osobnosti, cti a
Svoboda vědeckého bádání dobré pověsti

Posuzování Ústavním soudem

Jaké jsou podmínky výkonu svobody vědeckého bádání ?

1. Názor/kritika nemohou být bezbřehé a zasahovat do jiných práv
2. Názor/kritika musí být podložená a přiměřená - pro uvedená tvrzení nebyly dány důkazy a fakta byla volně interpretována
3. Názor/kritika se musí držet v mezích slušnosti - nelze každého volně srovnávat s Hitlerem

Výsledek = k zásahu dochází skrze nepodložená a nepřiměřená tvrzení a přirovnání

Příklad 3 - Dohled nad močením

Práva v konfliktu

Osobní důstojnost x Veřejná bezpečnost

Právo na soukromí Veřejný pořádek

Posouzení Ústavním soudem

1. Zachovává si vězeň lidskou důstojnost i právo na soukromí ?
2. Je možné ve vězení jeho intimitu zohlednit ?
3. Je nutné ve vězení odebírat moč ?
4. Je nutné odebírat moč mužům za přítomnosti ženské sestry ?

Výsledek = jde o nepřiměřený zásah do lidské důstojnosti vězně

Příklad 5 - Domácí kotle

Práva v konfliktu

Domovní svoboda x Právo na ochranu zdraví a příznivé životní prostředí

Posuzování Ústavním soudem

1. Je zde legitimní cíl omezení domovní svobody ?
2. Je omezení potřebné pro dosažení cíle ?
3. Je omezení přiměřené ?

Výsledek = k zásahu nedochází, neboť je odůvodněn legitimním cílem a proveden přiměřeným způsobem

Příklad 6 - Data retention

Práva v konfliktu

Právo na ochranu soukromí x Ochrana veřejné
bezpečnosti a pořádku

Posuzování Ústavním soudem

Podmínky omezení práv jednotlivce

1. Je právní úprava jasná a srozumitelná ?
2. Existují záruky proti zneužití ?
3. Je zajištěna ochrana práv subjektů ?

Výsledek = k zásahu dochází skrze nejasnou právní úpravu, která nesplňuje ústavní podmínky zákonného omezení

Příklad 7 - Protest

Práva v konfliktu

Svoboda pohybu řidiče x Svoboda pohybu ostatních
Autonomie vůle řidiče Veřejný pořádek

1. V čem spočívá dané právo ?
2. Existuje právo v popsané podobě ?
3. Došlo k zásahu do práva v popsané podobě ?
4. Došlo k omezení svobody pohybu řidiče ?
5. Je toto omezení důvodné ?
6. Je toto omezení přiměřené ?

Výsledek = jde o omezení absolutní svobody jedince v zájmu ostatních

Příklad 7 - Protest

1. Co chce Kundera říci v posledním odstavci ?
2. Jak chápe Kundera lidská práva ?
3. Má Kundera ve svém pojetí lidských práv pravdu ?
4. Jak by šlo Kunderovi odpovědět a vysvětlit skutečnou podstatu lidských práv ?
5. Jaká Kunderou zmíněná práva jsou skutečnými lidskými právy ?

Příklad 8 - Sestřelení letadla

Práva v konfliktu

Právo na život osob v letadle x Právo na život osob na zemi

Veřejná bezpečnost

1. Umožňuje lidská důstojnost sestřelit letadlo s nevinnými lidmi a proč ?
2. Jdou osoby na palubě letadla srozuměny s případným sestřelením ?
3. Je možné letadlo sestřelit, neboť lidé v něm stejně zemřou?
4. Je možné sestřelit letadlo pouze s pachatelem ?

Výsledek = nelze jedny nevinné obětovat v zájmu druhých nevinných, ale lze hnát k odpovědnosti pachatele.

Děkuji Vám za pozornost

jakub.machacka@centrum.cz